

UDK 82:801.6; 82-1/-9; IRSTI: 17.07.41
<https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.051>

E.B. ZHIENBAEV¹, Z.B. ABIŞOVA^{2*}

¹*Doçent Doktor, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi
(Kazakistan, Türkistan), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz
<https://orcid.org/0000-0001-9234-4780>*

²*Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi lisans öğrencisi
(Kazakistan, Türkistan), e-mail: zamira.abishova@ayu.edu.kz*

ТОПЛУМКУ GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA ORHAN KEMAL'İN HIKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Çağdaş Türk edebiyatında hikaye türü 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Orhan Kemal, Cumhuriyet dönemindeki öyküleriyle ünlü Türk edebiyatının gerçekçi yazarlarından biridir. Öykülerinde sosyalist-gerçekçilik yaklaşım hâkimdir. Onun eserlerinde alt ve orta sınıftan insanların yaşamları gerçekçi bir şekilde tanımlanmakla birlikte toplumdaki aksaklıklar dikkatlere sunulmaktadır. Bu bağlamda yazarın gayesi sanat yapmak veya kâr etmek değil, gerçekleri iletmeğdir.

Bu çalışmada ele aldığımız hikâyeler zihniyet, yapı, tema, dil ve anlatım başlıkları altında tahlil edilerek, metin ve gelenek, metinler arası ilişkiler, anlam ve yorum açısından değerlendirilmiştir. Prof. Dr. Şerif AKTAŞ'ın geliştirdiği metin tahlilinden (teori ve uygulama) hareketle ele aldığımız bu yazımızın amacı, yazar–eser–toplum arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Türk edebiyatı, Orhan Kemal, sosyalist-gerçekçi bakış açısı, yaşam gerçekleri, Cumhuriyet dönemi, metin tahlili.

Е.Б. Жиенбаев¹, З.Б. Абишова²

¹*PhD доктор, доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz*

²*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистранты
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: zamira.abishova@ayu.edu.kz*

Орхан Кемалдың социалистік реализм тұрғысынан жазылған повестеріне әдеби талдау

Қазіргі түрік әдебиетіндегі әңгіме жанры ХІХ ғасырдың соңында пайда болды. Орхан Кемал – республикалық кезеңде өз повестерімен танымал болған түрік әдебиетінің реалист жазушыларының бірі. Оның әңгімелерінде социалистік-реалистік көзқарас басым екенін аңғаруға болады. Ол өзінің повестерінде өткен өмірімен қатар, айналасындағы төменгі және орта таптағы адамдардың тұрмысын реалистік тұрғыдан суреттеп, қоғамдағы шынайы

***Bize doğru alıntı yapınız:**

Zhiyenbaev E.B., Abişova Z.B. Toplumcu gerçekçilik bağlamında Orhan Kemal'in hikâyeleri üzerine bir inceleme // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2020. – №4 (118). – Б. 246–258. <https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.051>

***Cite us correctly:**

Zhiyenbaev E.B., Abişova Z.B. Toplumcu gerçekçilik bağlamında Orhan Kemal'in hikâyeleri üzerine bir inceleme [Analysis Novels of Orkhan Kemal in the Context of Socialist Realism] // *Iasaуi ынiversitetiniñ habarshysy*. – 2020. – №4 (118). – Б. 246–258. <https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.051>

жағдайларды оқырмандарына жеткізе білген. Оның ұстанымы өнер жасау немесе пайда табу емес, фактілерді жеткізу болатын.

Бұл мақалада қарастырылған повестер менталитет, құрылым, тақырып, тіл және баяндау әдісі тақырыпшалары аясында талданып, мәтін мен дәстүр, мәтінаралық қатынастар, мағына мен интерпретация тұрғысынан айшықталды. Әдебиеттанушы профессор Шериф Ақташтың мәтін талдауға (теория мен практика) қатысты ғылыми еңбектеріне сілтеме жасалып қарастырылған зерттеудің мақсаты – автор–шығарма–қоғам арасындағы байланыстың маңыздылығын ашу болып табылады.

Кілт сөздер: түрік әдебиеті, Орхан Кемал, социалистік-реалистік көзқарас, өмір шындығы, Республика кезеңі, мәтін талдау.

E.B. Zhiyenbayev¹, Z.B. Abishova²

¹PhD, Associate Professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (Kazakhstan, Turkistan), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

²Master's Student of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (Kazakhstan, Turkestan), e-mail: zamira.abishova@ayu.edu.kz

Analysis Novels of Orkhan Kemal in the Context of Socialist Realism

The genre of the short story appeared in modern Turkish literature at the end of the XIX century. Orhan Kemal is one of the realist writers of Turkish literature, known for his short stories during the Republican period. You can see that the socialist-realistic approach prevails in his stories. In his stories, along with his past, he realistically described the lives of people from the lower and middle classes who lived around him and managed to convey to his readers real situations in society. His position was not to create art or make a profit, but to convey facts.

The stories discussed in this article were analyzed from the point of view of mentality, structure, theme, language and method of narration, studied in the context of text and tradition, intertextual relations, meaning and interpretation. The purpose of the research is to reveal the significance of the author–work–society connection with reference to the scientific works of Professor-literary critic Sherif Aktash concerning text analysis (theory and practice).

Keywords: Turkish literature, Orhan Kemal, the socialist-realistic view, the reality of life, the Republican Period, text analysis.

Е.Б. Жиенбаев¹, З.Б. Абишова²

¹PhD доктор, доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясави (Казахстан, г. Туркестан), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

²магистрант Международного казахско-турецкого университета имени Ходжа Ахмеда Ясави (Казахстан, г. Туркестан), e-mail: zamira.abishova@ayu.edu.kz

Анализ повестей Орхана Кемала в контексте социалистического реализма

Жанр рассказ в современной турецкой литературе появился в конце XIX века. Орхан Кемаль – один из писателей-реалистов турецкой литературы, который был известен своими повестями в республиканский период. Можно заметить, что в его рассказах преобладает социалистико-реалистический подход. В повестях он, наряду со своим прошлым, реалистически описывал быт людей из низшего и среднего класса, живших вокруг себя и сумел донести до своих читателей реальные ситуации в обществе. Его позиция заключалась не в создании искусства или получении прибыли, а в передаче фактов.

Рассмотренные в данной статье повести были проанализированы с точки зрения менталитета, структуры, темы, языка и способа повествования, изучались в контексте текста и традиции, интертекстуальных отношений, значения и интерпретации. Целью исследования

является раскрытие значимости связи автора–произведения–общества со ссылкой на научные труды профессора–литературоведа шерифа Акташа, касающиеся анализа текста (теории и практики).

Ключевые слова: турецкая литература, Орхан Кемаль, социалистический реализм, реальная жизнь, Республиканский период, анализ текста.

Giriş

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal (1914–1970), ölümünden önce yayımlanan 12 hikaye kitabıyla toplumcu gerçekçilik akımına önemli açılımlar kazandırmış, Cumhuriyet dönemi tahkiyecilerimiz arasında yer almaktadır. Orhan Kemal, Sadri Ertem’de “cılız birer parıltı” şeklinde görülen, asıl ifadesini Sabahattin Ali’de bulan “tutarlı sınıf edebiyatı”nı bütün eserlerine yaymak suretiyle işlemiş ender yazarlarımızdan biridir. O, uygulayıcılarından biri olduğu söz konusu bu edebiyat anlayışının estetik dokusunu “aydınlık gerçekçilik (active realism)” terimi ile açıklar.

Memet Fua’ya yazdığı bir mektubunda, “aydınlık gerçekçilik” deyiimiyle yeni bir kavram teklif etmediğini, bunun “active realism”in Türkçeleştirilmiş şekli olduğunu söyler [1, 10 s.] ki, gerçekten “active realism”i Orhan Kemal’den önce ilk defa Nazım Hikmet’in kullandığını söyleyebiliriz. Nazım Hikmet bu terimi, Kemal Tahir’e yazdığı bir mektubunda ortaya atar. Nazım Hikmet’e göre “aktif, tesirci, öğretici, yapıcı realism”de bir ruh mühendisi olan sanatkar, okuyucunun yaşama olan katkısını artırma yolunda emek sarf etmelidir, okura yol göstermelidir

Orhan Kemal ise bu terimi yeni bir yoruma ve terkibe ulaştırır. Buna göre, “aydınlık gerçekçilik” dikkatleri bireyin özüne yöneltir, özde değişmeyen, günün ve toplumun koşulları içerisinde bozulmayan bir değer bulur. Bu, aynı zamanda bireyin var olma mücadelesinde sergilediği benimsenmeyen uygulamalarını, toplumun değer yargılarıyla çelişen her türlü davranışını olumlamaya yönelik bir açıklamadır. Nurer Uğurlu, Orhan Kemal’e ait bu terimi “insanoğlunun mayasında var olan iyilik nerede ve hangi koşullar altında olursa olsun kaybolmaz. En kötü insanda bile, iyi bir yan bulunur.” ifadesine yaslayarak anlamlandırır [2, 15 s.].

Ona göre yazar, içinde var olduğu, yaşadığı toplum gerçeklerini “basit bir yüzeycilik” anlayışıyla yansıtmamalı, “toplumdaki katlarla, çeşitli katların insanlarını göre göre, kulak ya da his yoluyla duya duya, bu da yetmezse, varsa (...) toplum üzerine hazırlanmış ekonomik, sosyal, folklorik eserleri el altında bulundura bulundum bir yargıya var(malıdır). Ya da vardığı yargı, yani dünya görüşünün etkisiyle bir aşamaya” ulaşma noktasında çaba ortaya koymalıdır [1, 11 s.].

Aktulum’un ifade ettiği gibi [3, 249 s.], toplumsal koşullar aynı zamanda metnin metinlerarasılık özelliğini açığa çıkarırlar. Gerçeklik özel bir dil olarak metne yansır, metne metinlerarası bir boyut katar. Her metin toplumsal bir grubun, sınıfın, konuşma biçimini, yazılı ya da sözlü söylemlerini, kurgusal, dinsel, siyasal vb. değişik söylem türlerini kendi içerisinde eriterek çoksesli bir yapılanmaya olanak sağlar.

Bu bağlamda Esbalayeva [4, 75 s.], edebi metinlerin olay örgüsünde betimlenen insanların arasındaki mücadelerin tesadüf olmadığına ve farklı görüşlerin pekiştigiğine dikkati çeker. Zira edebi metindeki konu insan yaşamıyla ilgili olduğundan dolayı tema gerçek yaşamdan alınır ve gerçek yaşama ışık tutar. Bir başka ifade ile “bir yazar, içinde yaşadığı toplumun bozuk düzenini görmeli, bu bozukluğun nereden geldiğine akıl erdirmeli ve sonra da bu bozuklukları ortadan” kaldırmaya çalışmalıdır. Yoksa toplumun gerçeklerini bir fotoğraf sanatçısı gibi sunmayı, gerçek bir yazarın sanat eseri yaratma güdüsünden yoksunluğunun bir göstergesi kabul etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda kişi-mekân-zaman kavramlarının önemi büyüktür.

Çalışmamızın yöntemi olarak Prof. Dr. Şerif AKTAŞ’ın geliştirdiği metin tahlilinden (teori ve uygulama) hareketle ele aldığımız bu yazımızın amacı, yazar-eser-toplum arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktır [5]. Ayrıca edebî metnin sosyal, siyasî, felsefî bir problemi, ilmî disiplin ve ifade tarzıyla dile getirmediğini, metin incelemesinin de sözü edilen bu problemi anlatma,

açıklama ve değerlendirme olmadığını söylemek niyetindeyiz. Edebî metinlerin zihniyet, yapı, tema, dil ve anlatım, metin ve gelenek, metinler arası ilişkiler; başlıkları altında çözümlenmesi, anlam ve yorum başlıkları altında da değerlendirilmesi isabetli olur. Bütün bunlardan yola çıkarak Zihniyet, Yapı, Tema, Dil ve Anlatım başlıkları altında Orhan Kemal'in hikâyeleri üzerinde yaptığımız bir tahlil denemesini sunmak istiyoruz.

I. Zihniyet

XX. yüzyıla girerken Çarlık Rusya'sı Avrupa'daki emperyalist güçlere yetişebilmek için sanayisini güçlendirmeye çalışmış ve bunun için yeraltı kaynaklarının üretimini hızlandırmıştır. Fabrikalaşmanın büyümesi beraberinde bir işçi sınıfı ve yabancı sermaye sorununu getirmiştir. Rus halkının büyük kısmının köylü olması Çarlık Rusya'sında kapitalist ilişkilerin gelişmesinin Avrupa'ya göre daha sancılı yaşanmasına sebep olmuştur. Halkın gelişmelerden habersiz olması ve savaşlarda büyük kayıplar verilmiş olması yabancı sermayenin gelişmesine zemin hazırlarken Rus halkının yaşam şartlarını daha da ağırlaştırmıştır. Yönetimin halkın sorunlarına çözüm üretememesi ve aristokrat sınıfın kendi çıkarlarını koruma isteği içten içe bir öfkenin büyümesine ve sonuçta isyanlara ve grevlere sebep olmuştur. Rusya'da kapitalizmin plansız gelişimi ve işçi sınıfının kötü şartları Sosyalist- Marksçı kanadın güçlenmesini sağlamış ve Lenin önderliğinde 1917'de Bolşevik Devriminin (Ekim Devrimi) yaşanmasına sebep olmuştur.

Toplumcu gerçekçiliğin temelleri Sovyet Rusya'sında atılmış ve oradan yayılmıştır. Akım, 1934 yılında devletin resmi kültür ideolojisi haline gelmiştir. Sovyet edebiyat kuramcıları yaratmaya çalıştıkları yeni edebiyata isim koyma çabasına girmiş ve Sovyet edebiyatının ideolojisini ve dünya görüşünü öne çıkaran isimlendirmeler yapmışlardır. 1920'lerin sonu ile 1930'ların başında proleter realizm, ideolojik realizm, monumental realizm, kahramanlar realizmi, romantik realizm, sosyal realizm gibi pek çok isim kullanılmıştır. Sosyal realizm terimi ilk defa olarak Gronskey'in 1932 yılında Edebiyat gazetesinde yayımladığı bir yazısında zikredilmiştir. 1934'te yapılan Birinci Yazarlar Kongresi'nde sosyal realizm resmi bir nitelik kazanmış ve metodu belirlenmeye başlanmıştır. Bu kavramların yanında sosyalist gerçekçilik terimi de kullanılmıştır. Çalışmamızın malzemesini oluşturan hikâyelerin yazarı Orhan Kemal ise toplumcu gerçekçilik yerine "aydınlık gerçekçilik" terimini kullanmıştır [6, 412 s.]

Toplumcu gerçekçilik insanın yaşadığı trajediyi onun toplumsal koşullarının bir ürünü olarak ele almıştır ve toplumun adaletli ve akılcı ilkeler doğrultusunda dönüşüme uğratarak bu trajedinin ortadan kaldırılabileceğini imler. Bu sebeple toplumcu gerçekçilik trajik olanı ne mutlaklaştırır ne de ona metafizik bir anlam katar. Sosyalist görüş insanın Sisifosvari bir şekilde eylemlerinin amaçsız ve boşunallığını kabul etmez, aksine bireyin ve toplumun faaliyetlerinin bir amacı olduğu ve bu amaç doğrultusunda ilerlediği, bu ilerlemenin sonucu olarak da hem kendilerini hem de toplumu dönüştürdükleri tezine dayanmaktadır [7, 313 s.]

Toplumcu gerçekçi edebiyatta özel mülkiyet içgüdüsünün ön plana çıkma isteği ve bu isteğin insanları nasıl bencil ve içten pazarlıklı hale getirdiği birçok yönüyle ortaya konulmuştur. Bu kuram sadece bu güdüyü saptamakla kalmaz aynı zamanda bunların insanın hayatında nasıl yerleştiğini ve ölmeye yüz tutmuş görüş ve kavramların insan bilincinden nasıl sökülüp atılacağını da göstermiştir. Bu, karmaşık ve çatışmalarla dolu bir süreçtir. Toplumcu gerçekçilik, sosyalist ideolojinin hayatın her alanında olumlanmasıyla belirlenen bu çatışmaları göstermektedir. Bu çatışmalar zaman zaman dramatik bir seyir izlemekle beraber sosyalizmin etkin, yaratıcı ve yapıcı özünü ortaya koyan ilkeler sonuçta mutlaka zafere ulaşacaktır [8, 322 s.]. Sosyalist düzenin ortaya çıkışıyla beliren birey ile birey ve birey ile toplum arasındaki çatışmalar toplumcu gerçekçi edebiyat tarafından ortaya konulmuştur.

Toplumcu gerçekçilik Türk edebiyatında da kendine yer bulmuştur. Ancak kuramın temelini oluşturan sosyalist ve Marksist felsefi düşünceden mahrum olarak tanışmıştır. Sosyalizm XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı aydınlarının gündemine gelmiştir. Sosyalizm çoğu Osmanlı

aydının gündemine sadece bir düşünsel zenginlik olarak girmiş ve kuram ticaret burjuvazisi tarafından şekillendirilmiştir [9, 15 s.]. Sosyalizm daha çok komünizm tehlikesine karşı kullanılmış, sınıf mücadelesini içermemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yavaş yavaş gelişen ticaret burjuvazisiyle beraber ortaya çıkmaya başlayan ve henüz cılız ve şekilsiz bir topluluk olan işçi sınıfı sosyalizm tartışmalarının dışında kalmıştır.

Toplumcu gerçekçiliğin ne olduğu, özellikleri, toplumcu gerçekçi eserlerin özelliklerinin neler olduğu gibi sorunsallar Türk aydın ve yazarları arasında da tartışılmıştır. Toplumcu gerçekçilik Türkiye'de ismini daha çok Nazım Hikmet ile duyurabilmiştir. Toplumcu gerçekçiliğin ne olduğu konusunda fikir üretenlerden biri Nazım Hikmet'tir. Nazım Hikmet işçi sınıfı edebiyatının dövuşen işçinin malı olduğunu, iyi bir edebi eserin gücünü sağlam bir ideoloji içermesine borçlu olduğunu, sanatta iyimserliği savunduğunu dile getirmiştir.

Çalışmamızın konusu olan hikâyelerin yazarı Orhan Kemal de toplumcu (gerçekçi) bir yazar olduğunu dile getirerek toplumcu (gerçekçilik)'luğun ne olduğuna dair fikirlerini şöyle açıklamıştır:

“Toplumcu bir yazarım (...) Bozuk düzenimizin nedenlerini insanlarımıza göstermek, onları uyarmak, gösterip uyarmakla da kalmayıp, bozuk düzeni düzeltmeye çaba göstermelerini, bu çabayı elbirliği ile göstermemiz gerekliliğini yanıtlarım ” [9, 26 s.]

Hikâyelerini 1940 yılından itibaren neşretmeye başlayan Orhan Kemal'in eserlerinde Sabahattin Ali ve Sadri Ertem gibi yazarlardan etkilendiği görülmektedir. Toplumcu gerçekçi anlayışı benimsemiştir. Ancak onu başka yazarlardan ayıran nokta ise, eserlerinde ele alınan insanların sürdürdüğü hayatın içinden seçilmesindedir. Belli bir olaya bağlı olarak kaleme aldığı hikâyelerinde, kahramanların yöresel özellikleriyle konuştukları ve diyalogların ağır bastığı realist bir anlatım biçimi dikkat çeker. Toplumdaki insanların yaşamını eleştirmeden, sorgulamadan, olduğu gibi betimler. Bu bağlamda gerçekleri tüm çıplaklığıyla aktarmaya çalıştığı görülmektedir.

II. Yapı

Her metnin bir yapısı vardır. Ele alınan metin birimlere ayrılmalıdır. Bu bağlamda olay örgüsü tek zincir hâlinde aktarılabilir gibi, birden fazla zincir hâlinde ya da içi içe de aktarılabilir. Modern ve post-modern anlatılarda olay örgüsü, şahısların sahip oldukları karmaşık ruh halinden dolayı genellikle içi içe geçmiş bir biçimde verilir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde ise, olaylar genellikle kronolojik olarak anlatılırken, hikâye türünün özelliğinden dolayı geri dönüşlere de yer verilir. Birimlerin arasındaki bağın önemini ortaya çıkarmak için olay örgüsündeki kişi, zaman ve mekân unsurlarını incelememiz isabetli olur. Zira edebi metinlerin ana güşüncesi bu unsurların aracılığıyla yansıtılır.

a) Kişi

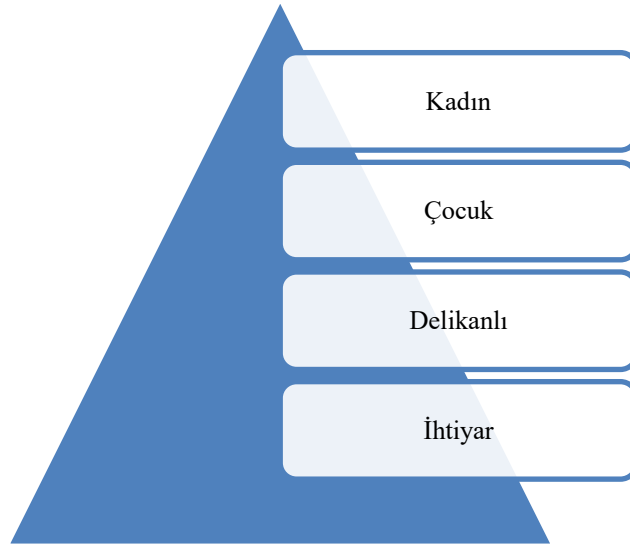
Orhan Kemal'in, toplum gerçeklerini yansıtmaya, onları belli bir tahlil ve terkibe ulaştırma çabası onu, birey eksenindeki yaşam biçimlerine yöneltmiştir. Bu açıdan onun hikayelerinin merkezinde insan vardır, diyebiliriz. Şahıs kadrosu olmadan bir hikaye yazmak mümkün olmadığı bilinmekle birlikte, bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, Orhan Kemal'in toplum gerçeklerine, toplumun belirli kesimlerinden seçtiği kadroyla ulaşma isteğidir. Kendi hayatından, tanıdığı insanlardan yola çıkarak yazdığı öykülerinde fabrikada çalışan işçiler, yoksul katipler, pamuk tarlasındaki ırgatlar, dilenciler, sokak çocukları, en büyük hayali bir parça sıcak ekmek ve helva olan, bularla yetinen ve mutlu olabilen fakir insanlar, çocuğuna istediği hayatı veremeyen anne ve babalar, veremli gençler, acımasız patronlar, suçlular, mahpuslar yer alır. Bu insanların hayatları, mücadeleleri, beklentileri, umutları, yer yer umutsuzlukları, sorunları, ilişkileri tüm çıplaklığı, çoğu zaman da çirkinliği ve yoksunlukları ile anlatılır. Bir başka ifade ile, öncelikle bireyin macerasını anlatma, onun sosyal yapı içerisindeki rolünü belirleme isteği, hikayenin kişi ekseninde kurgulanmasını zorunlu kılmış, bu doğrultuda karakter ve tiplerin canlı, çarpıcı,

olmasında özen gösterilmiş, zaman, mekan gibi diğer unsurlara ancak kişiyi açıklayabildiği, yansıtılabildiği ölçüde işlevsellik kazandırılmıştır.

Bu açıdan Orhan Kemal, toplum içinden seçtiği kişileri temel çıkış noktası yapmakla, bütün hikayelerini bu ortak paydada birleştinme çabası içerisine girmiştir, diyebiliriz. 24 hikayeyi içeren ilk hikaye kitabı *Ekmek Kavgası*'ndaki “Revir Meydancısı Yusuf”, “Mahalle Bekçisi Ali”, “Bir Öksüz Kız Etrafında”, “Bir Ölüye Dair”, “Bir İnsan”, “Teber Çelik’in Karısı”, “Afaracı Hacı Ali”, “Bir Kadın”, “Propagandacı”, “Yemişçi”, “Çocuk Ali”, “Büyücü”, “Babalar ve Oğullar”, “Ali Osman” vb. genellikle birey eksenli hikaye adları da bunun bir göstergesi kabul edilmelidir.

Orhan Kemal, toplumun gerçeklerini yansıtırken çok çeşitli toplum kesimlerinden seçilmiş şahıs dünyasını hikayelerine taşımıştır. Bu şahıslar dünyasının küçük insan tipleriyle dolu olması, ilk söylenmesi gereken genel özelliklerden biridir. Çalışma hayatında, çalışanların tasnifi yapıldığında geniş bir çalışan kadrosu ile karşılaşılır. Bu kadroyu, fabrika işçileri, memurlar, bekçi, tarla işçisi, garson, şoför, pazarcı, komisyoncu, çöpçü, tellak, boyacı, esnaf, kahveci olarak sıralamak mümkündür. Neredeyse her meslek grubundan bir çalışanın var olması Orhan Kemal’in gözlemci bir yazar olmasına ve kendisinin de pek çok işte çalışarak geçimini sağlamasına bağlanabilir. Ömrünün büyük bir kısmını geçim sıkıntısı ile geçiren yazarın, çalışma hayatına dair çok sayıda hikâyeye kaleme alması dikkate değerdir. Orhan Kemal, bu küçük insanları bize sadece genel adlarıyla tanıtır.

“Küçük, cemiyetin çarkları arasında ezilen sıradan insanlar (...) ekseriyetle “kadın”, “adam” veya “çocuk”lardır. İsimleri bir veya iki yerde geçse bile hikaye boyunca isimleri hatırlanmaktan mahrum olan bu insanlar, “adam”, “kadın” veya “çocuk” isimlendirmesi ile rollerini sürdürürler.” [10, 82 s.] Bu bağlamda cinsiyetine göre (Şekil 1.) toplumdaki kadın, çocuk, delikanlı ve ihtiyarların meselerine dikkat çekmek istemektedir.

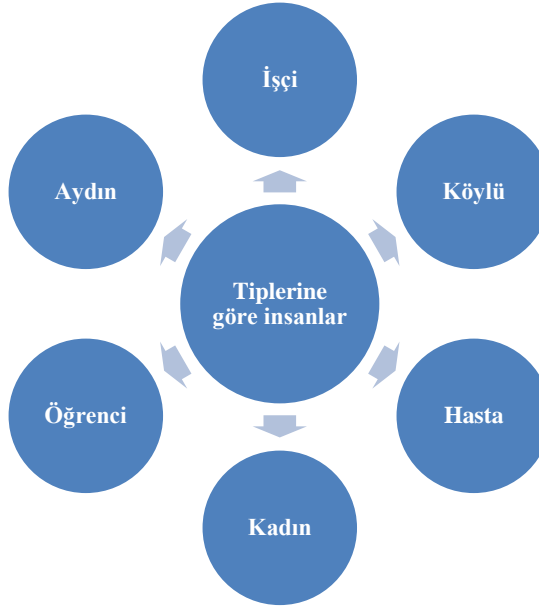

Şekil 1 – Cinsiyetine göre insanlar

Genel olarak bu kadroyu tiplerine göre çocuklar, işçiler ve işsizler, mahpuslar, diğer küçük insanlar olmak üzere, bu kısa makale bünyesi içerisinde başlıca dört grupta toplamamız mümkündür (Şekil 2). Orhan Kemal, iş, işsizlik, işçi ve sorunların işleyen yazar olarak tanınsa da bu tür konuların, onun bütün hikayeleri içerisindeki yeri, samlanm aksine çok fazla değildir.

İşçi, işsiz ve sorunlarının işlendiği belli başlı hikayeleri olarak şunlar gösterilebilir: *Ekmek Kavgası*: “Afaracı Hacı Ali”, “Uyku”, “Ekmek Kavgası”, “Mahalle Bekçisi Ali”. Sarhoşlar: “Kamyonda”, “Av”. Çamaşırcının Kızı: “Eski Gardiyan”, “Çöpçü”. *Grev*: “Grev”, “Dert Dinleme Günü”, “Kahvede”, “Can Sıkıntısı”, “Süpürgeci”. Kardeş Payı: “Kardeş Payı”, “İzin Günü”. İşsiz: “Kömürücü”, “Doğum”.

Orhan Kemal 'in tarım ve fabrika işçileri olmak üzere iki tip işçiyi hikayelerine aldığı gözlenmektedir. Bu iki tip işçi sınıfı dışında hamal, garson, inşaat vb. işçilerine hikayelerde az da olsa yer verildiğini söyleyebiliriz. Mesela, “Kardeş Payı” adlı hikayede bir nevi patron konumundaki hamalbaşmın maiyetinde çalışan hamalları, kendi çıkarı uğruna kullanması konu edilir. Yazar, bu tip hikayelerinde de, güçlü olanın, zayıfı ezmesini eleştirir. İşçilerin zor şartlar altında çalışmaları, işverenleri tarafından insafsızca, sömürüye varan bir tutumla çalıştırılmaları, emeklerinin karşılığının verilmemesi, işlerine süreklilik kazandırmak, geçimlerini devam ettirmek adına eylemsizliği tercih etmeleri, hikayelerdeki işçilerin ortak özellikleri olarak sıralanabilir.

Şekil 1 – Tiplerine göre insanlar

Orhan Kemal, birkaç hikayesi istisna tutulacak olursa, genellikle bu durum karşısında işçilerin nasıl tavır almaları gerektiği konusuna fazlaca değinmez. İşçilerin maddi sıkıntılarına çoğu zaman çözüm bulunamasa da, *Grev* adlı kitabına da ad olan “Grev” hikayesine bu tutumun aksine, sömürü karşısında birlikte hareket edilirse hakların kazanılacağı düşüncesi hakimdir.

Tarım işçilerinin durumu da diğerlerinden farklı değildir. Onlar da tıpkı fabrika patronlarına çok benzeyen toprak ağalarının elinde karın tokluğuna çalışmaya mahkumdurlar. Çalışanların yanında işlerini kaybetmiş, iş bulamamış ya da işten atılma korkusu taşıyan insanların hikayelerine de rastlarız. Yazar, çalışanların çalışma şartlarına dikkat çekerken bir yandan da iş bulamayanların geçim sıkıntısına, işini kaybetme korkusunu taşıyanların günlük kaygılarına değinir.

Kahramanı çocuk olan, çocukların hayatlarından kesitler sunan hikayeler, Orhan Kemal'in hikayeleri içerisinde oldukça fazla yer tutar. 250'ye yaklaşan hikayeleri içerisinde 50 kadarının çocuk merkezli olması, bunun bir göstergesi kabul edilmelidir. Bunların büyük bir kısmı işçi çocuklarıdır. Aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla eğitimini yarıda bırakan çocukların her hangi bir sosyal güvenceye bağlı kalmadan, gerekirse hafta sonu ve geceleri fabrikalarda çalıştırılmaları Orhan Kemal 'in en çok ilgisini çeken konudur. Orhan Kemal'in burada da amacı, toplumun aynı şekilde gelir düzeyi düşük kesimlerinden seçtiği kişilerin acımasızca, zor şartlar altında çalıştırılmalarına karşı durmak, bu sosyal yaraya dikkat çekmektir. Çocukları konu edinen hikayelerindeki çocuk kahramanlar, derinliği olmayan, düz karakterlerdir. Yazar onları çocuk psikolojisine başvurmadan yüzeysel bir gözlemcilikle elde ettiği bilgiler ışığında bize sunar. Bu yüzden çocuk hikayeleri başta olmak üzere, onun hikayelerinde genel olarak psikolojik bir derinlik bulamayız. Var olan psikolojik özelliklerin de diyaloglar aracılığı ile sunulmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Az önce söylediğimiz gibi yazar, bize bir takım davranış biçimlerinin ötesinde,

durumu tespit etmek istemiş, onları ekonomik düzensizliğin içerisinde eriyip giden, yok olan değerler olarak ele almıştır.

Çocuk merkezli ve çocuk etrafında gelişen olaylara değindiği hikayelerinin başlıcaları şunlardır: *Ekmek* kavgası: “Bir Öksüz Kız Etrafında”, “Çocuk Ali”, “İneğin Biri- Babalar ve Oğullar”. Sarhoşlar: “Balık”, “Kamyonda”, “Ayşe Hoca”, “Büyükler ve Küçükler”. *Arka Sokak*: “Harika Çocuk”. Kardeş Payı: “Çocuk”, “Arslan Tomson”, “Üç Arkadaş”. Dünyada Harp Vardı: “Çikolata”, “Arı Ölüsü”, “Kovboylar”, “Fırlama”. *Önce Ekmek*: “Önce Ekmek”, “Bir Çocuk”, “Çocuklar”, “Sevmiyordu”, “Sağ İç”.

Çocuğu konu alan ilk hikayesi “Balık”, yazarın hikayelerinde çocuğun işlevi hususunda bize ipuçları vermektedir. Yazar, yoksul bir ailenin üyesi olan küçük Altan'ın ilk defa balık yiyecek olmasını, bunu bir gurur ve övünme meselesi yapmasını, diğer hikayelerinde olduğu gibi, ekonomik sıkıntılar içerisinde büyüyen bir çocuğun dramını yansıtmada kullanmıştır.

Orhan Kemal'in çocukları, yoksul aile çocukları olduğu halde, geleceğe umutla bakan bir bakışları vardır.

Orhan Kemal'in hikayeleri genel olarak böyle bir toplumcu gerçekçilik anlayışı çerçevesinde şekil kazanmıştır. Onun hikayelerini kuşatan “aydınlık gerçekçilik”in iki temel çıkış noktası budur, diyebiliriz. Bunun örneklerini bir çok hikayesinde bulmak mümkündür. “Teber Çelik'in Karısı” hikayesinde yazar, Teber Çelik'in karısı Seyran'ı fuhşa sürüklerken bu nedenlerden sadece biri üzerinde durur. Orhan Kemal, Seyran'ı fuhuş yapmaya zorlayan, kocasının kendisini başka kadınlarla aldatması, kumar oynama alışkanlığı vb. birtakım gerekçeler öne sürerken bunların içerisinde en geçerli neden olarak ekonomik zorlukları önceleyerek hikayesini sunar. Çünkü, beton amesi Teber Çelik'in karısı Seyran, tek gözlü kerpiç evlerinde kocasının kazandığı üç beş lirayla almayı ümit ettiği bulgur aşının hayaliyle her günün akşamını beklemekte, bu da olmayınca yanın somunla tahin helvası olsun almak istemekte, fakat bakkala olan borçları yüzünden alamamaktadır. Üstelik dört yaşındaki oğlu Kasım, “yalınayak, yarı beline kadar ıslak” şehrin dört bir yanında dilencilik yaparak evin geçim derdine biraz olsun çare aramaktadır. Seyran, Teber Çelik'in kendisini aldattığını duymasıyla son kararını vermiş olsa dahi, onu kocasının arkadaşı inşaat bekçisiyle beraber olmayı zorlayan asıl neden işin içinden çıkılmaz geçim sıkıntısıdır. İnsanı kötülüğe iten sadece ekonomik sıkıntılar değildir. Bireyin bu kötülüğünden biraz da toplum sorumludur [11, 43–47 ss.]

Yazar, “Bir Kadın” hikayesinde yirmi iki yaşındaki güzel köylü kızının eylemlerini bozuk toplum yapısının içindeki çaresizliği ile açıklar. Ona göre bu toprak işçisi kız, bir başka kızla kaçan sevdiği insanı bulma gibi oldukça masum bir amaçla şehre gitmiş, fakat bir yandan parasızlık, diğer yandan da tek başına üstelik ortalıkta yaşayan kadınlara toplumun bakışı nedeniyle “kötü kadın” olmuştur. [11, 53–58 ss.] Her şeye rağmen bu bozuk toplum yapısının içinde iyi kalmayı başarabilmiş insanlara rastlamak her zaman mümkündür. Yazar bu hikayesini de ortada kalmış bu kadına sahip çıkan bir karakteri anlatarak hikayesini bitirir. Yazarın, işinden atılan belediye işçisinin tekrar işe alınması konusunda duyduğu güvenin boşa çıkmasında en önemli neden olarak çevresinde olup bitenlere karşı duyarsızlaşan toplumu “Çöpçü”de, işsiz bir babanın çaresizlikten kızının biriktirdiği parayı ondan habersiz alması, bir ölçüde çalma psikolojisi ile bunu yapması “Hırsız” da, aç da olsa, fahişe de olsa gururunu kaybetmeyen bir kadının olumlu yanını “Kötü Kadın”da ortaya koymaya çalışması bu gerekçelerden dolayıdır.

Orhan Kemal, hikayelerini yukarıda sözünü ettiğimiz bu iki temel yaklaşımla yazarken bireyi toplum içerisinde yalnız düşünür. Bireyi kötülüğe sevk eden nedenler üzerinde yeterince durmakla birlikte, onu bu kötülükten alıkoyacak etkilere fazla değinmez. Onu biraz çaresiz, umutsuz, güçsüz ve kaygılı hayal eder. Bu yüzden Orhan Kemal 'in küçük insanlarını edilgen ve toplumsal yazgılarına boyun eğmiş buluruz.

b) Zaman

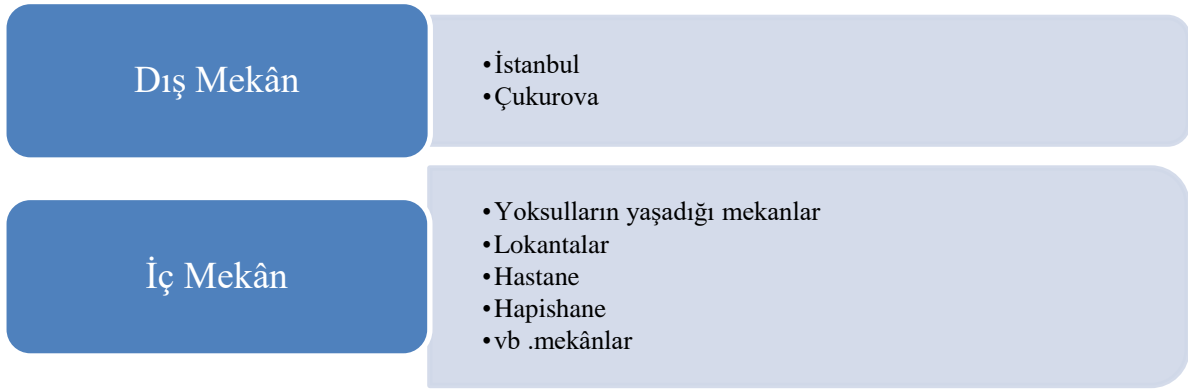
Zaman unsuru bakımından Orhan Kemal'in hikâyelerinde Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yaşanan olaylar betimlenir. Genellikle oldukça kısa sürelede yaşanan olaylar hikâye edilir ve çağın zihniyeti çağrıştırılır. Yaşanan olaylar da birkaç saat içinde tamamlanır. Uzun hikâyelerde özetleme ve geri dönüş tekniklerine daha rahat yer verilmiştir. Zaman açısından hikâyelerdeki olay örgülerinde geriye dönüşler ve özetleme yoluna başvurduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra onun hikâyelerinde zaman genellikle kronolojik olarak ilerler. Hayatını yazarak kazanan, yazmayı bir yaşam biçimi hâline getiren ve gerçekçi bir bakış açısıyla gözlemlediklerini aktaran bir sanatçı için bu kaçınılmaz bir durumdur. Yazdıklarını geri dönüp okuma ve değiştirme şansı pek olmadığı için kronolojik zaman akışı özellikle kısa hikâyelerde en uygun yöntem olarak tercih edilmiştir.

Örneğin, “Sarhoşlar” hikâyesinde zaman kavramı belirsizdir. Şaraphaneye gelen komisyoncunun üstünde pardesü olması, kahramanların sokakta yürürken çamura batmaları, olayların bahar aylarında yaşandığı izlenimini verir. Kronolojik olarak anlatılan hikâye, akşam vakti birkaç saat içinde gerçekleşir. “Streptomycine” başlıklı hikâyede zamanla ilgili bilgi verilmemiştir. Sadece birkaç saat içinde gerçekleşen olaylar çizgisel anlatımla aktarılır. Kadınının Verem Savaş Derneğine giderken manto giymesi, gökyüzünün mavi ve güneşli olsa da kış aylarını akla getirmektedir. “Kamyonda” başlıklı hikâyeye zamansal olarak Çukurova'nın bir köyüyle, bu köyün bağlı olduğu şehir arasındaki kamyon yolculuğunu kapsar. Yolculuk güneşli bir mayıs ayında gerçekleşir. Orhan Kemal'in hemen hemen tüm hikâyelerinde olduğu gibi, cumhuriyet sonrası Türkiye'sinin sosyal hayatı gözler önüne serilir. “Ayşe Hoca” hikâyesinde olaylar bir günlük süreçte gerçekleşir. Çocukların bahçede oynamaları ilkbahar ya da yaz ayları olabileceğini akla getirir. Zamanla ilgili başka bir bilgi de verilmemiştir. “Yaşasın Hürriyet” başlıklı hikâyede dört ayrı müessesenin muhasebe işlerine bakan anlatıcı, yılbaşı telaşı içinde koştururken yaşadıklarını zamansal sapmalara başvurmadan anlatır. Hikâye, Recep Bilgiseven adlı kişinin yazıhanesinde geçen üç saatlik bir süreci kapsar. “Celfin Eti” başlıklı hikâyede, hakim bakışlı anlatıcının çizgisel olarak anlattığı olaylar birkaç saat içinde gerçekleşir. Zamanla ilgili net bir bilgi yoktur. Çocukların bahçede oynuyor olması mevsimin kış olmadığını düşündürür; ancak bu bilgi kesin bir zaman belirlemek için yeterli değildir. “Parkta” başlıklı hikâyede, mehtaplı bir akşam vakti iki liseli gencin arasında geçen konuşmalar aktarılır. Bu konuşmalar esnasında anlatının çizgiselliği kesilerek geriye dönüş tekniği kullanılır; gençlerin şarap alacak parayı nasıl buldukları okuyucuya anlatılır. Zamanla ilgili verilen tek ipucu, okulların açık olduğudur. “Gurbette” hikâyesinde hakim anlatıcı, şiddetli yağmurların yağdığı bir ilkbahar gününde birkaç saatlik zaman diliminde yaşanan olayları anlatır. Hikâye kişilerinin İstanbul'dan sıkıyönetim idaresi tarafından sürgün edilmiş olmaları, Orhan Kemal'in de düşüncelerinden dolayı hapis yattığı 1930–1960 yılları arasını akla getirir. “Küçükler ve Büyükler” başlıklı hikâyede zaman unsuru ile ilgili bilgi verilmemiştir. Hikâyede yaşadıkları anlatılan dilenci ve oğlunun hava şartlarından olumsuz etkilenmemeleri, konakta yaşayan çocuğun üç tekerlekli bisikletiyle sokağa çıkması yaz mevsimini hatırlatır. Olayların yaşandığı süreç yine oldukça kısadır. “Hatice Akdur Vesaire” başlıklı hikâyede yazar geriye dönüş tekniğini kullanarak Hatice Akdur'un Elbistan'dan geldikten sonra başına gelen olayları okuyucuya aktarır. Hikâyenin çerçeve zamanı ise bir günlük bir süreci kapsar, sabah saatlerinde başlayıp akşama doğru biter. “Naylon Hikâye” başlıklı hikâyede yaşanan olay pamuk hasat zamanı olan sonbahar aylarında geçmektedir. İktidarda Adalet Partinin bulunması zaman olarak 1961 yılı sonrasını akla getirir. Kısa bir zaman sürecinde yaşanan olay hakim bakışlı anlatıcı tarafından kronolojik olarak anlatılır. “Bir Yılbaşı Macerası” başlıklı hikâyede bir yılbaşı gecesi başlayan ve dört gün boyunca birbirini takip eden olaylar anlatılır. Bütün bu olaylar 1930'lu yıllarda yaşanır. “Uyku” başlıklı hikâyede zaman yaz mevsiminin oldukça sıcak bir cumartesi günüdür. Olay örgüsü öğlen saatlerinde başlar, ertesi sabaha kadar devam eder: “Mevsim yazdı. Atölyenin arka pencerelerinden olanca hızıyla vuran öğle güneşi, içerden altı tav ocağının kızılığını alıyordu. İş Kanunu'na göre fabrika saat birden itibaren paydos etmeye mecburdu.” [11, 73 s.]

“Dönüş” başlıklı hikâyede gece on ikiden sonra kısa bir sürede yaşanan olay aktarılır. Ara ara geri dönüş tekniği de kullanılır. “Kitap Satmaya Dair” başlıklı hikâyede olay örgüsü gecenin geç saatlerinde başlar, ertesi gün akşam saatlerinde tamamlanır. “Propagandacı” hikâyesinde zamanla ilgili bilgi verilmemiştir. Arapgirli çocuğun dileniyor olması, anlatılan olayın gündüz saatlerinde yaşandığını düşündürür.

c) Mekân

Orhan Kemal’in hikâyelerinde olayların yaşandığı dış mekân kavramları yazarın da yaşadığı Çukurova ile İstanbul’un kenar mahallelerinden oluşmaktadır. İç mekân olarak kahveler, fabrikalar, içkili lokantalar, sokaklar, hastane odaları, yoksul ve bakımsız gecekondular, hapishane koşulları dikkat çeker (Şekil 3).

Şekil 3 – Mekân kavramları

“Sarhoşlar” başlıklı hikâyede olay, Adana’nın Seyhan ilçesine bağlı Kuruköprü’deki bir koltuk meyhanesinde geçmektedir. Hâkim anlatıcı, dış mekan olarak da parkeleri bozuk, çamurlu ve akşam vakti oldukça تنها olan sokaklar kullanılır. “Streptomycine” başlıklı hikâyede ise, bahsedilen kapalı mekân, hangi şehirde olduğu belirtilmeyen Verem Savaş Derneğidir. “Kamyonda” başlıklı hikâyede olay örgüsü, Çukurova’da köyden şehir merkezine giden bir kamyonda geçer. bu hikâyenin başında dış mekân tasviri yapar. “Ayşe Hoca” başlıklı hikâyede anlatılan kısa olay, orta hâlli bir evde ve o evin bahçesinde geçer. Ayşe Hoca’nın babasıyla ev sahibinin gittikleri içkili lokantayla ilgili herhangi bir bilgi verilmez. “Yaşasın Hürriyet” başlıklı hikâyede olaylar, yılbaşı arifesinde ismi verilmemiş bir şehrin kalabalık caddelerinden birinde başlar. Dört ayrı şirketin muhasebecisi olan genç, kendisini çok başarılı bir edebiyatçı olarak gören Recep Bilgiseven’le bu caddede karşılaşır ve bir türlü ondan yakasını kurtaramaz. Recep Bilgiseven, yazdığı şiir ve hikâyeleri okutmak istediği edebiyatçı genci yakınlardaki yazıhanesine götürür. Hikâyenin kapalı mekânı olan yazıhane, anlatıcı konumundaki hikâye kişisi tarafından detaylı olmasa da betimlenir. “Celfin Eti” başlıklı hikâyede iç mekanlar hikâye kişisinin ve komşusunun evi olarak verilir. Mekanlar hakkında hikâyede hiçbir ayrıntı verilmemiş olsa da hikâye kişisinin yakalandığı verem hastalığı, karısının çaresizliği bu mekânlardaki yoksunluğu ve yoksulluğu okuyucuya hissettirir. “Parkta” başlıklı hikâyede yaşanan olayda mekan, adından da anlaşılacağı gibi bir parktır. “Sinekli Park” olarak bahsedilen, liseli öğrencilerin okuldan kaçtıklarında gittikleri parkın Anadolu’da bir şehirde olduğu, hikâye kişilerinin konuşmalarından anlaşılır. Çünkü lise öğrencisi iki gencin en büyük hayali İstanbul’a giderek zengin olmaktır. “Gurbette” başlıklı hikâyeye konu olan olay, İstanbul dışında bir şehrin caddelerinde ve parkında geçer. Hikâye kişilerinin İstanbul’dan siyasî sebeplerle sürülmüş olmaları bunu gösterir. “Küçükler ve Büyükler” hikâyelerinde olay; çocuklarla büyükler, zenginlik ile fakirlik arasındaki çarpıcı ve kapanmaz farkı vurgulamak amacıyla adı verilmemiş bir şehrin zengin semtlerinden birinde, aşı boyalı bir konağın

önünde yaşanır. Hikâyede maekânla ilgili bir betimle yer almamaktadır. “Hatice Akdur Vesaire” başlıklı hikâyede öykünün başkişisi olan Hatice Akdur çırçır fabrikasında işçi olarak çalışmaktadır. Elbistan’ın bir köyünden gelen kadının yaşadığı şehrin yeri verilmese de çırçır fabrikasında çalışmasından dolayı, olayın Çukurova’da yaşandığı anlaşılır. Kapalı mekan olarak hikâyede kullanılan Verem Savaş Derneği ile Belediye hakkında da bilgi verilmemiştir. “Naylon Hikâye” başlıklı hikâyede olaylar şehir ismi verilmese de Çukurova’da geçer. Hikâye başkişisi Veli Ağa’nın pamuk tarımıyla uğraşıyor olması adı geçen Abidinpaşa Caddesinin Çukurova’da olduğunu gösterir.

III. Tema

Orhan Kemal’in küçük insanların yalnız olması, eş ve çocuk gibi dar bir aile ve çevre içerisine sıkıştırılması, insanı kötülükten alıkoymada etkili olduğunu düşündüğümüz amca, dayı, hala, teyze vb. yakın akraba çevresinden ve ilişkilerinden soyutlanması, hikayeleri aracılığı ile toplumcu gerçekçiliğin yansıtılmasındaki aksayan yanlardan biri olarak gösterilebilir. Orhan Kemal hikayelerinin, Türkiye toplumsal gerçeği ile örtüşmesini engelleyen bir başka etken de olumsuzlukların çıkış kaynağı olarak sürekli belirli birkaç neden üzerinde durulmuş olması ve bu bağlamda varlıklı kişilere yönelik getirilen acımasız eleştirilerdir. Orhan Kemal, yoksulluğu insanların çirkinli]dere yönelmesindeki başlıca etkenler arasında gösterirken, varlıklı insanların da aynı olumsuzlukları sergilemesi, “sorun”un başka yerde aranması gerektiğini anımsatan önemli bir anlatım özelliği olarak karşımızda durmaktadır. Hikâyelerini toplumsal gerçekçi anlayışla kaleme alan yazar, ülke coğrafyasında yaşanan yoksulluk, adaletsizlik temalı olayları, nedenleri üzerinde durmadan okuyucuya aktarır. Yazarın eleştirmek, çare bulmak, çözümlenmekten çok, gözler önüne sermek amacı vardır. Hikâyeler okuyucuda tüm bu yaşananların ve sorunların, ülkemizin ve insanımızın gerçeği olduğu, ancak hayatın da, tüm zorluklara rağmen devam etmesi gerektiği izlenimi uyandırır, okuyucuyu düşünmeye sevk eder. Yaşananlardan insanı değil toplumsal düzeni sorumlu tutar. Orhan Kemal’in bu temel yaklaşımları, aynı zamanda aynı tarihsel ve toplumsal şartlar altında, kişilik ve kimlik yapısı ne olursa olsun, insanın aynı ve değişmez davranış biçimlerine yöneldiğini iddia eder ki bu, toplumsal olayları diyalektik materyalizm bakış açısıyla yorumlamanın sonucudur. Onun var olma mücadelesinde çevresel etkilere önem verilerek, bireyin özgür iradesi çağrıştırılmaktadır.

IV. Dil ve Anlatım

Daha ziyade kısa hikâyeler kaleme alan Orhan Kemal’in eserlerinde kullandığı dil oldukça açık ve anlaşılırdır. Diyaloglarla örülük hikâyelerinde kahramanlar, ait oldukları sosyal sınıfın dili ile konuşurlar. Onun hikâyelerinde dikkat çeken anlatım tekniği diyalogdur. Betimlemeler ve ruhsal tahliller, onun hikâyelerinde yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte iç monolog, iç çözümleme, montaj, anlatma tekniği, özetleme, otobiyografik anlatımları görmek mümkündür. Orhan Kemal hikâyelerinde hakim bakış açısını biraz daha yoğun olarak tercih eder. Hayatlarını çok iyi bildiği, yakından tanıdığı insanların yaşamlarını, yaşama bakışlarını, duygu ve düşüncelerini gözlem gücünü de kullanarak başarılı bir şekilde okuyucuya yansıtır. Sevdiği, saygı duyduğu ve inandığı bu insanları kendi gözüyle yeniden yaratır. Özellikle hikâyelerinde “ben” anlatıcısını tercih ettiği görülür.

Sonuç ve Değerlendirme

Türk edebiyatında önemli bir yeri olan Orhan Kemal çok sayıda hikâye yazmış bir isimdir. Orhan Kemal hakkında yapılmış pek çok çalışmada yazarın “toplumcu gerçekçi” olduğu, hikâyelerini bu bağlamda kaleme aldığı bilgisi yer almaktadır. Çalışmamızda toplumcu gerçekçiliğin öne çıkan ilkelerini kuramcılarının çalışmaları ışığında dikkatlere sunarak yazar hakkında bir ön kabul haline gelmiş bu değerlendirme tartışılmıştır.

Orhan Kemal, pek çok kaynakta “toplumcu gerçekçi yazar” olarak zikredilmektedir. Bunun elbette çeşitli sebepleri vardır. Yazarın siyasi fikirleri, eserlerindeki temalar öne çıkan sebeplerdir. Bunlar arasında belki en çok öne çıkanı yazarın hikâyelerindeki temalardır. Orhan Kemal’in hikâyelerine baktığımız zaman bazı temalara ağırlık verdiğini görmek mümkündür. Yazar yakından tanıdığı insanları yazmıştır. Hayatın dışına itilmiş, ezilen, sömürülen insanların hayatlarını kaleme almıştır. Onun hikâyelerinde karnını doyurmak için çöp tenekesi karıştıran fakirler, mahkûmlar; yokluk yüzünden bedenini satmak zorunda kalan kadınlar; yine yokluk yüzünden her türlü suçu mübah gören insanlar vardır. Hikâyelerde çok yoğun bir şekilde işlenen temalardan biri toplumdaki çelişkilerdir. Zenginle fakir arasında çelişki vardır; halk ile devlet arasında çelişki vardır; insanın kendi dünyasında çelişki vardır. Bu çelişkilerin temeli ekonomiktir. Ancak hikâyelerde bu çelişkilerin sebeplerini öğrenmeye ve ortadan kaldırmaya çabalayan herhangi bir tip görmek mümkün değildir. Aynı şekilde sömürü de yazarın çok fazla işlediği bir temadır. Varlıklı kişiler yoksulları sömürür; erkekler kadınları, hatta çok küçük yaştaki kızları sömürür; büyükler çocukları sömürür; işveren işçiyi sömürür. Orhan Kemal’in hikâyelerinde gördüğümüz toplumsal sorunlar ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yazar, insanların bile isteye kötü olmadıklarını, onları bu noktaya hayat koşullarının getirdiğini dile getirmektedir. Hikâyelerinde gördüğümüz ahlaki yozlaşmanın temelinde de bu fikir yatmaktadır. Kadınlar aç kaldıkları için fuhuş yapar, bir adam aç olduğu için yarım simit için hırsızlık yapar, bir başkası ekmeğini ağzından düşürdüğü için insanları dolandırır, başka biri üşüdüğü için gasp yapmayı düşünür. Bütün bu yozlaşmalar bu kişilerin fakirlikleriyle ilişkilendirilir. Bu bağlamda yazar yakından tanıdığı insanları yazmıştır. Hayatın dışına itilmiş, ezilen, sömürülen insanların hayatlarını kaleme almıştır. Onun hikâyelerinde karnını doyurmak için çöp tenekesi karıştıran fakirler, mahkûmlar; yokluk yüzünden bedenini satmak zorunda kalan kadınlar; yine yokluk yüzünden her türlü suçu mübah gören insanlar vardır. Hikâyelerde çok yoğun bir şekilde işlenen temalardan biri toplumdaki çelişkilerdir. Zenginle fakir arasında çelişki vardır; halk ile devlet arasında çelişki vardır; insanın kendi dünyasında çelişki vardır. Bu çelişkilerin temeli ekonomiktir. Ancak hikâyelerde bu çelişkilerin sebeplerini öğrenmeye ve ortadan kaldırmaya çabalayan herhangi bir tip görmek mümkün değildir. Aynı şekilde sömürü de yazarın çok fazla işlediği bir temadır. Varlıklı kişiler yoksulları sömürür; erkekler kadınları, hatta çok küçük yaştaki kızları sömürür; büyükler çocukları sömürür; işveren işçiyi sömürür. Orhan Kemal’in hikâyelerinde gördüğümüz toplumsal sorunlar ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Öykülerinde insana dair bütün bireysel ve toplumsal konuları işler. Bunların başında insan ve insana duyduğu sevgi gelir. Bu nedenle yazarın öykülerinde başkahramanlar, hayalleriyle sıkıntılarıyla çaresizlikleriyle mutluluklarıyla korkularıyla umutları ve düş kırıklıklarıyla “küçük insan”dır. Onun hikâyelerinde toplumdaki çelişkiyi, sömürüyü, fakirliği, ahlaki yozlaşmayı yoğun olarak yansıttığını görmek mümkündür. Ancak hikâyelerde bu sorunları çözmek için çabalayan, halkı bilinçlendirerek onlara çıkış yolu gösteren, içinde yaşadığı toplumdan destek alsa da almasa da amacından dönmeyen ve son raddede halkın sorunlarını çözerek mutlu sona varan olumlu tipler görmek mümkün değildir. Az sayıda hikâyede gördüğümüz sesini çıkaran isimler ise son derece etkisiz kalmaktadırlar. Orhan Kemal toplumdaki bu aksaklıkları sadece göstermiş ve orada bırakmıştır. Toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliği ise sorunlara çözüm önerisi sunulması, bunu yaparken olumlu bir kahraman ortaya çıkarılmasıdır. Hikâyelerde herhangi bir toplumsal hatta bireysel gelişme görülmediği halde yazara toplumcu gerçekçi denilmiş olması bu bakımdan bir ön kabul olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

1. Kemal O. Orhan Kemal’in Mektubu // Yeni A Dergisi. – Haziran 1973. – S. 15.
2. Uğurlu N. Orhan Kemal ve Aydınlik Gerçekçilik // Yeni A Dergisi. – Haziran 1973. – S. 15.
3. Aktulum K. Metinlerarasılık Görüngüsünde Gerçeklik ya da Metnin Göndergeselliği // Bilig dergisi. – 2018. – №85. – S. 233–256 (SSCI, SCOPUS index).

4. Есбалаева Р. Композициялық талдауды меңгертудің тиімді жолдары // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2018. – №3. – Б. 74–78.
5. Aktaş Ş. Anlatma Esasına Bağlı Metinleri Tahlili. Kurgan Edebiyat. – Ankara, 2013. – 220 s.
6. Uğurlu N. Orhan Kemal'in ikbal kahvesi: Anı-roman. –İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002. – 477 s.
7. Suchkov B., Çalışlar A. Gerçekçiliğin tarihi. – İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2009. – 424 s.
8. Akdere İ., Karadeniz Z. Türkiye solu'nun eleştirel tarihi, 1908–1980. – T. 31. – Evrensel Basım Yayın, 1996. – 320 s.
9. Narlı M. Orhan Kemal'in romanları üzerine bir inceleme. – Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 2002. – 283 s.
10. Kılıç L. Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Şahıslar Kadrosu, (Doktora tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. – Erzurum, 1996. – 109 s.
11. Orhan K. Ekmek Kavgası. – İstanbul, Tekin Yayınevi, 2003. – 151 s.

REFERENCES

1. Kemal O. Orhan Kemal'in Mektubu // Yeni A Dergisi. – Haziran 1973. – S. 15. [in Turkish]
2. Uğurlu N. Orhan Kemal ve Aydınlik Gerçekçilik // Yeni A Dergisi. – Haziran 1973. – S. 15. [in Turkish]
3. Aktulum K. Metinlerarasılık Görüngüsünde Gerçeklik ya da Metnin Göndergeselliği // Bilig dergisi. – 2018. – №85. – S. 233–256 (SSCI, SCOPUS index). [in Turkish]
4. Esbalaeva R. Kompozitsionalyq taldaydy meñgertydiń tiimdi joldary // Jasaýı ýniversitetiniń habarshysy. – 2018. – №3. – B. 74–78. [in Kazakh]
5. Aktaş Ş. Anlatma Esasına Bağlı Metinleri Tahlili. Kurgan Edebiyat. – Ankara, 2013. – 220 s. [in Turkish]
6. Uğurlu N. Orhan Kemal'in ikbal kahvesi: Anı-roman. –İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002. – 477 s. [in Turkish]
7. Suchkov B., Çalışlar A. Gerçekçiliğin tarihi. – İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2009. – 424 s. [in Turkish]
8. Akdere İ., Karadeniz Z. Türkiye solu'nun eleştirel tarihi, 1908–1980. – T. 31. – Evrensel Basım Yayın, 1996. – 320 s. [in Turkish]
9. Narlı M. Orhan Kemal'in romanları üzerine bir inceleme. – Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 2002. – 283 s. [in Turkish]
10. Kılıç L. Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Şahıslar Kadrosu, (Doktora tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. – Erzurum, 1996. – 109 s. [in Turkish]
11. Orhan K. Ekmek Kavgası. – İstanbul, Tekin Yayınevi, 2003. – 151 s. [in Turkish]